

COMUNICĂRI

Vitalie MALCOCI

PLASTICA CONSTRUCTIV-DECORATIVĂ A PORȚILOR DE INTRARE
ÎN GOSPODĂRIA ȚĂRĂNEASCĂ*

CZU:398.344:72

<https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.14>

Rezumat

**Plastica constructiv-decorativă a porților
de intrare în gospodăria țărănească**

Creația artistică tradițională este una dintre cele mai impresionante forme materiale din trecutul neamului nostru. Evoluând în timp, ea a format unele tradiții, obiceiuri și practici inclusiv și în domeniul construcțiilor țărănești. Cele mai impresionante forme în plastica arhitecturii vernaculare moldovenești sunt porțile. Aceste piese materiale, în procesul dezvoltării, au favorizat crearea unei tipologii ale porților și elementelor constructiv-decorative. Problema abordată se axează asupra descrierii formelor mici de la intrarea în ograda țărănească. Organizarea structurală a porților mari și mici, detaliile ce le compun și elementele de înfrumusețare au determinat atât plastica acestor mostre, cât și simbolistica lor. Gardul întregeste ambianța socio-familială a locatarilor, poarta marcând locul de trecere din spațiul de afară spre cel din interior. Acest element arhitectonic indică pragul delimitării spațiului comunitar sătesc de cel casnic. Forma, decorul și ornamentica porților înglobează o semantică destul de vastă și complexă ce determină semnificația simbolică a acestor intrări. În final putem constata faptul că acest sistem constructiv, ce face parte din patrimoniul cultural românesc, prezintă una dintre cele mai desăvârșite forme ale creației populare din cadrul arhitecturii gospodăriei țărănești.

Cuvinte-cheie: arhitectura populară, poarta, pilon, forma, decor.

Резюме

**Конструктивно-декоративная пластическая
выразительность ворот
в крестьянском хозяйстве**

Традиционное художественное творчество – одна из наиболее ярких материальных форм прошлого нашего народа. Развиваясь с течением времени, оно сформировало определенные традиции, обычаи и практику, в том числе и в области крестьянского строительства. Наиболее впечатляющими формами молдавской народной архитектуры являются *ворота*. Исходя из процесса развития этих элементов материальной культуры, была создана типология ворот и их конструктивно-декоративных деталей. При рассмотрении данной проблемы внимание автора направлено на описание малых форм при входе в крестьянскую усадьбу. Структурное возведение больших и малых ворот, составляющие их детали и элементы украшения определили как пластическую выразительность этих образцов, так и их символику. Забор обрамляет социально-семейную среду обитателей дома, ворота

обозначают проход извне вовнутрь. Этот архитектурный элемент указывает на порог, обозначающий границу между пространством всей деревенской общины и домашним пространством. Форма, декор и орнамент ворот воплощают довольно обширную и сложную семантику, определяющую символическое значение этих входов. В итоге можно сделать вывод, что данная конструкция, являющаяся частью румынского культурного наследия, представляет собой одну из наиболее совершенных форм народного творчества в архитектуре крестьянского дома.

Ключевые слова: народная архитектура, ворота, столб, форма, декор.

Summary

**Constructive-decorative plasticity
of the entrance gates in the rustic household**

Traditional artistic creation is one of the most impressive material forms from the past of our nation. Evolving over time, it has formed some traditions, customs and practices, including in the field of rustic constructions. The most impressive forms in the plasticity of Moldovan vernacular architecture are the *gates*. These material pieces, in the process of its development, have favored the creation of gates typology and their constructive-decorative elements. The problem addressed is focused on the description of the small forms at the entrance to the rustic yard. The structural organization of large and small gates, the details that compose them and the elements of embellishment, have determined both the plasticity of these samples and their symbolism. The fence completes the socio-familial ambiance of the residents, the gate marking the place of passage from the outside space to the inside. This architectural element indicates the threshold of delimitation of the village community space from the domestic one. The shape, decoration and ornamentation of the gates encompass a fairly vast and complex semantics that determines the symbolic significance of these entrances. Finally, we can state that this constructive system, which is part of the Romanian cultural heritage, presents one of the most perfect forms of popular creation within the architecture of the rustic household.

Key words: popular architecture, gate, pillar, form, decoration.

Creația artistică tradițională este una dintre cele mai impresionante forme materiale din trecutul neamului nostru. Evoluând în timp, ea a format unele tradiții, obiceiuri și practici, inclusiv și în domeniul

construcțiilor arhitecturale țărănești. Cele mai impresionante forme în plastica arhitecturii vernaculare moldovenești sunt *porțile*. Aceste piese materiale, în procesul dezvoltării, au favorizat crearea unei tipologii ale porților și elementelor constructiv-decorative.

Arhitectura formelor mici deține un rol foarte important în organizarea structurii gospodăriei țărănești. Plastica acestor componente asigură atât o amenajare ordonată a spațiului ambiental, cât și o rezolvare bine structurată compozițional al ogrăzii. Acest aranjament arhitectural al gospodăriei rurale îmbină într-un tot întreg construcțiile separate din interiorul ogrăzii (casă, beci, șură și alte construcții auxiliare).

Poarta întregește ambianța socio-familială a locatarilor, marcând locul de trecere din spațiul de afară spre cel din interior. Acest element arhitectonic indică pragul delimitării spațiului comunitar sătesc de cel casnic. Potrivit lui A. Dima, „porțile reprezintă fața socială a gospodăriilor, cel dintâi element care solicită atenția vecinului, sătenilor mai de departe, dar și străinilor care străbat uneori satul” (Dima 1945: 18) Forma, decorul și ornamentica porților înglobează o semantică destul de vastă și complexă ce determină semnificația simbolică a acestor intrări.

Porțile pot fi clasificate în baza unor particularități structural-compoziționale. În dependență de numărul de stâlpi, porțile pot fi clasificate în două grupe principale: poartă construită din doi stâlpi de bază și poartă alcătuită din trei stâlpi. În primul caz, poarta mare este separată de porțiță (Fig. 1) sau ultima poate fi încadrată în una din aripile porții mari (Fig. 2). În cazul doi, porțița este alăturată la unul dintre cei doi stâlpi de bază (Fig. 3-4). Aici observăm un aranjament compozițional asimetric, format din două deschideri. O deschidere mare pentru accesul transportului și alta mică pentru intrarea oamenilor. Observăm că deschiderile sunt delimitate în total de trei piloni. Aceștia fie că sunt de aceeași înălțime, fie că stâlpul ce delimitează porțița este de înălțime redusă.

Foarte rar sunt întâlnite porți prevăzute cu patru piloni (primărie, spital, muzeu etc.). În acest caz poarta mare este flancată de ambele părți cu câte o porțiță. Astfel, structura compozițională devine simetrică, iar construcția prezintă o deschidere mare centrală, alcătuită din două tăblii și câte o deschidere mică de ambele părți ale porții mari.

Porțile cu piloni de piatră se înscriu în aceeași clasificare cu porțile stâlpilor din lemn. Deosebirea constă în prelucrarea formelor, dictată de materialul folosit pentru construcție și aplicarea decorului. Pilonii porților din piatră sunt mai masivi, cu termina-

ții volumetrice în partea superioară și bogat împodobiți cu elemente de ornament. Forma terminațiilor volumetrice este asociată uneori cu imaginea florii de trandafir (Suvac 2024: 231), lotos (Bâzgu 2009: 25) sau mugure (Malcoci 2000: 37) Pilonii porților din lemn sunt modest fasonați, decorul și ornamentația fiind repartizate pe toată suprafața disponibilă a tăbliilor.

Pilonii porților de asemenea pot fi clasificați după înălțime. Astfel distingem: piloni înalți; piloni de dimensiune medie și piloni de dimensiuni mici. Tăbliile porților de regulă respectă înălțimea pilonilor.

Pilonii porții înalte ating înălțimea de 3-4 m. (Fig. 6). Monumentalitatea porților înalte rezidă atât în înălțimea stâlpilor, cât și a coronamentului său realizat în formă de acoperiș în două ape. Decorul și ornamentația sunt plasate pe cele două registre, partea de jos și cea de sus a tăbliilor. Registrul inferior cuprinde de regulă două treimi din înălțime și formează un câmp închis. Registrul superior de regulă formează câmpul unui grilaj ajurat. Astfel, câmpul de sus este mai ușor, mai zvelt și armonizează reușit cu masivitatea câmpului închis din partea inferioară.

Porțița mică repetă de obicei decorul de pe tăbliile porții mari, fapt ce permite de a menține atât aspectul estetic, cât și compoziția integră. Înălțimea porțiței coincide cu înălțimea porții mari, sau în anumite cazuri poate fi de mărimi reduse. Porți de acest tip se întâlnesc de regulă în zona de centru a Republicii Moldova.

Pilonii de dimensiune medie mențin în principiu aceeași înălțime și monumentalitate, însă tăbliile sunt de dimensiuni mai reduse. Înălțimea lor variază în dependență de compoziția structurală a porții. Tăbliile sunt împărțite în două registre, însă în cazul dat câmpul inferior coincide ca mărime cu cel superior. În cazuri foarte rare acest principiu nu se respectă. Observăm uneori tratări diferite în ce privește terminațiile tăbliilor. De la forma sa tradițională pe orizontală, ele apar fie cu terminațiile în formă de triunghi, fie cu linia în formă sinuoasă, creând astfel diverse compoziții. Decorul tăbliilor menține aceeași ornamentație, însă porțița este mai joasă ca înălțimea porții mari și are uneori acoperiș propriu. Acest tip de porți se întâlnesc în mare parte în regiunea din zona codrilor.

Pilonii de dimensiuni mici sunt cel mai des întâlniți. Înălțimea lor variază între 1,50-2 m. și nu sunt prevăzuți cu acoperiș. Terminațiile tăbliilor au forme diverse, de la cele mai simple, la exemplele în triunghi sau de forme semiovale finisând cu sinuoase complicate. Destul de divers este și decorul tăbliilor,

de la compoziții complexe la exemple foarte simple. Acest tip de porți se întâlnește în toate cele trei zone teritoriale, dar are o aplicare mai largă în zona de nord a Republicii Moldova. La hotarul secolelor XX–XXI stâlpii din lemn au început să fie înlocuiți cu stâlpi din beton sau metal, iar tăbliile porților au fost înlocuite cu cele din tablă. Acest lucru a dus la pierderea frumuseței și farmecului porților din gospodăria țărănească.

Analizând mai multe exemple de porți, constatăm că cele mai răspândite sunt porțile cu trei stâlpi, formate din poarta mare și cea mică. Porțile cu acoperiș au un înveliș în două ape, acoperit cu șindrilă, țiglă sau tablă.

Coama acoperișului, din partea superioară a porților, imaginează uneori un rând de șită profilat în scop decorativ, cu denumirea populară *ciocârlani*. Capetele coamei acoperișului sunt împodobite cu câte un bold, alteori partea superioară a acestuia capătă siluete de flori, plante sau arbori, asociate cu figuri de păsări sau capete de cai. Centrul coamei este împodobit cu elemente de decor care încorporează acoperișul, oferind acestuia eleganță și grațiozitate. Pentru asigurarea rigidității sistemului de elemente orizontale și verticale ale acoperișului, deseori sunt aplicate contrafișele. Pe lângă asigurarea stabilității sistemului de construcție, contrafișele joacă și un rol decorativ cu expresii de forme estetice.

Portița este asamblată compozițional, pe linia fațadei principale a porților mari. În partea superioară uneori are un buiandrug, care leagă stâlpii și care este dispus la o înălțime de regulă mai joasă decât statura omenească (Fig. 5, 7-10). Sistemul constructiv în cazul are explicația sa, dacă ne referim la semnificația simbolică a porții. Este cunoscut faptul că în trecut, pentru a trece prin poarta unui sanctuar, templu sau o altă construcție destinată ceremoniilor cultural-religioase, profanul trebuia să se aplece. Obiceiul se efectua nu în semn de umilință, „ci pentru a marca dificila trecere de la lumea profană la planul inițiativ” (Chevalier 1995: 117). Astfel, aplecându-se pentru a trece prin poartă, omul își manifesta recunoștința față de gospodăria casei, dar mai ales respectul față de spațiul lumii „microcosmice” create de locatari. Aici, pragul de trecere indica hotarul între exterior și interior, între lumea profană și sacră.

Un element foarte important din sistemul constructiv al porților și porțițelor îl constituie terminația coronamentului pilonilor. Aici întâlnim un repertoriu vast de forme volumetrice, care pot fi clasificate în două categorii de bază: terminații cu forme simple și terminații cu forme compuse.

Terminațiile cu forme simple sunt cele mai vechi mostre de acest tip. Dintre ele cele mai recent întâl-

nite sunt: terminații de formă rotunjită, care în unele cazuri tind să capete forme mai evoluate, sub chip antropomorf; terminații sub formă de piramidă în patru, mai rar în două pante. Cea mai mare întrebare o au formele alungite, ținute a terminațiilor, care provoacă senzația unor căciuli țărănești și terminații sub formă de bulbi.

Terminațiile stâlpilor de formă compusă pot fi grupate în: terminații sub formă de acoperiș în mai multe ape cu opt versante (cele patru perechi de versante formează configurația a patru frontoane mici); terminații sub formă de acoperiș în patru ape, cu câte un turnuleț la fiecare dintre cele patru colțuri (acestea fac trimitere spre forma căciulei hogașurilor din piatră; terminații bulbiforme în trepte și terminații sub formă de mugure. Trecerea de la corpul pilonului spre „căciulă” se petrece treptat prin intermediul unor brăde de profil configurat.

În urma analizei și descrierii constructiv-decorative a porților gospodăriei țărănești, putem concluziona că fiecare element din structura acestor creații populare este strict determinat sub aspect arhitectonic, cu o formă plastică desăvârșită și ornamentație dozată estetic. Totalitatea tuturor elementelor constructive a determinat elaborarea celor mai excepționale forme ale arhitecturii vernaculare. „Aceste elemente, în combinație cu verdețea din jur, asigură gospodăriei atât o amenajare ordonată, cât și o rezolvare structurală și compozițională definitivă” (Malcoci 2006: 42).

Ansamblul compozițional al porții de intrare în gospodăria țărănească întregeste ambianța socio-familială, simbolizând locul de trecere dintre spațiul comunitar din afară spre cel casnic. Prin plastica și ornamentica sa, porțile înglobează o semantică extrem de complexă. Decorul porților reprezintă concentrări de energie sacră. Ele aveau capacitatea să alunge duhurile malefice și să oprească nefastul, iar cel ce intra prin poartă imediat se purifica și se curăța de toate relele. Arta populară își are originile ei mai ales în această mentalitate magică a omului arhaic. Mostrele, elaborate de creatorul popular, întruchipau funcții miraculoase, urmate de datini, tradiții și obiceiuri. În acest mod meșterul s-a străduit să elaboreze forme estetice corespunzătoare, să le orneze într-un mod măiestrit și să le ofere caracteristici proprii. Porțile înscriu în acest context forme estetice sublimе, de factură mito-folclorică și coloratură simbolică.

Notă

* Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului 170101 *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene.*

Referințe bibliografice

Bâzgu E., Ursu M. Arhitectura vernaculară în piatră. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2009.

Chevalier J., Gheerbrant A. Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere. Vol. 1-3. București: Artemis, 1994–1995.

Dima A. Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Manifestări spirituale, arta plastică: împodobirea porților, interioarelor caselor, opinii despre frumos. București: Institutul Social Român, 1945.

Malcoci V. Decorul arhitectural din piatră din arta populară moldovenească (sfârșitul sec. al XIX-lea – sec. XX). Chișinău: Știința, 2000.

Malcoci V. Decorul în lemn din arhitectura populară moldovenească. Chișinău: Cartea Moldovei, 2006.

Suvac S. Aspecte conceptuale al termenilor de specialitate privind poarta și îngrăditurile tradiționale. In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXXVI, 2024, 128-131.

Anexa

Fig. 1. Poartă, s. Jeloboc (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 2000

Fig. 2. Poartă, s. Brănești (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 1999

Fig. 3. Poartă, s. Brănești (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 1999

Fig. 4. Poartă, s. Vălcineț (r-l Călăraș). Foto V. Malcoci, 2022

Fig. 5. Poartă, s. Butuceni (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 1998

Fig. 6. s. Lozova (r-l Strășeni). Foto V. Malcoci, 2000

Fig. 7. Portiță, s. Lozova (r-l Strășeni). Foto V. Malcoci, 2000

Fig. 8. Portiță, s. Brănești (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 2000

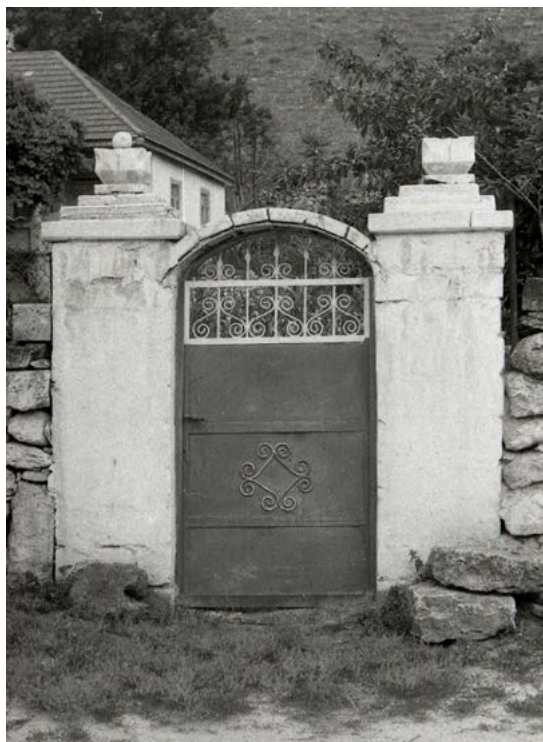

Fig. 9. Portiță, s. Morovaia (r-l Orhei). Foto V. Malcoci, 2000

Fig. 10. Portiță, s. Lozova (r-l Strășeni). Foto V. Malcoci, 2000

Vitalie Malcoci (Chișinău, Republica Moldova).
Doctor în studiul artelor, conferențiar universitar, Institutul Patrimoniului Cultural.

Виталий Малкоц (Кишинев, Республика Молдова). Доктор искусствоведения, доцент, Институт культурного наследия.

Vitalie Malcoci (Chisinau, Republic of Moldova).
PhD in Arts, Associate Professor, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: vitaliemalcoci@gmail.com

ORCID: 0001-5528-4723